

РЕЦЕНЗИЯ
от проф. д-р Георги Асенов Арнаудов,
преподавател в Нов български университет,
професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство”,
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”
с кандидат Кръстин Настев Настев

Настоящата дисертация на Кръстин Настев Настев, докторант на самостоятелна подготовка в НМА „Проф. Панчо Владигеров“ на тема **„Хорът и хоровият диригент в операта. Аспекти при подготовката на оперния хор: вокални, езикови и драматургично-музикални проблеми при работата с оперен хор.“** е развита в рамките на един наистина впечатляващ обем от 241 страници. Тя съдържа **Увод, Глава I. Драматургично и музикално развитие на оперния хор през вековете, Глава II. Анатомично-акустични основи на вокалната педагогика на диригента в оперния хор, Глава III. Международната фонетична азбука и приложението ѝ в работата на хоровия диригент, Библиография, Приноси, Публикации по темата на дисертацията, 3 приложения.**

Тук, още в началото аз би трябвало да оценя значимостта на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение. И аз следва да отговоря ясно, че така поставен, изследвания проблем е същностен и значим, а така както е разработен в представеният ми дисертационен текст, той има сериозен принос в българската музикална наука. Нещо повече, той изследва много рядко разработвана в българското музикознание проблематика, и доколкото поне на мен ми е известно, дисертационни трудове които да се фокусират върху изследването на работата на диригента в оперния хор с така детайлна, както в настоящата дисертация конкретизация на вокални, езикови, фонетични, интерпретационни,

респективно музикално-драматургични проблеми у нас няма! В наличната база данни на НАЦИД могат да бъдат намерени дисертации посветени на диригентското изкуство, на диригентски проблеми при интерпретацията или работата на диригента над партитурата. В страна като България с развито хорово изкуство, повечето дисертационни разработки са посветени на националното хорово дело, на хорово творчество или професионална хорово-диригентска школа, на акапелното хорово творчество на български автори, на многогласно хорово църковно пеене. И ето, в този текст ние имаме една находка, едно наистина систематизирано, стойностно и приносно изследване на оперния хор и на аспекти при работата с него.

Обект на изследването е един от важните работни състави в оперния театър – оперния хор, който заедно с оперния оркестър е константен и бавно изграждан като музикален състав. Състав, който не използва гастролиращи музиканти, състав който е вплетен в ежедневието на оперната институция, състав, който следва да е гъвкав, обучен в интерпретацията на разнообразен репертоар на множество езици. Оттук идва и фокуса на самото изследване формулиран точно от дисертанта като *„какви познания са необходими, за да бъде повишено качеството на хормайсторска работа и в резултат от интереса към решаването на специфични теоретични и практически проблеми, свързани с подготовката на оперни хорове“*. А основание за такъв интерес ние намираме в дългогодишната дейност на Кръстин Настев като хормайстор в десетки оперни театри в България, Турция, Испания, Швейцария и Германия.

Както във въведението, така и в целият корпус на текста на дисертацията е видимо и ясно че докторанта има голям практически изпълнителски и творчески опит, а оттам и видим, ясно изграден и

разработен обоснован практически и теоретичен модел на изследване. Този модел е видим както в отделните неизброими детайли, така и в цялостната логика на изграждане на текста на дисертацията. Тя се опира в една начална първа глава на обстойно изследване на историческото развитие на оперния хор през вековете с множество практически анализи на музикална драматургия на оперно-хорови партитури от Монтеверди до Вагнер. В нея чрез извършените анализи на знакови образци от оперната литература, ние можем да разчетем целия динамичен контекст на развитието на хоровия апарат. Нещо повече, дисертантът е насочил своето мислене към проследяването на музикално-стилистичното развитие на оперния хор през вековете с цел да обясни променяща се драматургична роля на този състав през отделните исторически периоди. Спектъра на историческото изследване е знаменателен и той започва от възникването на хора в старогръцката драма, разглежда ролята му в епохата на границата между Ренесанса и Барока и неимоверния принос на Клаудио Монтеверди, реформата на Метастазео, а по-късно и тази на Глук, мястото на хора в операта на Класицизма при Моцарт и Бетховен и най-накрая при Романтизма. Поставените подзаглавия на отделните дялове (подглави) са също приносна, за себе си даже я определям като христоматийна находка.

Във втората глава фокусът на изследването се променя рязко и се насочва директно към множеството от практическите проблематики чийто обект впрочем е и тази дисертация. Тя е фокусирана върху неизбродимия спектър на анатомични и акустични проблеми на гласа от гледната точка на неговата чуваемост. Гласът пее, но гласът и говори посредством това пеене и лично аз, като композитор винаги съм си давал сметка за изключителната важност на този проблем. Още повече, както във случая става дума за един динамичен, при това многоброен „музикален апарат“, който през годините

следва да работи по еднакво добър начин с множество езици. Тук следва да изведе че за мен самата идея за дефинирането и систематизирането на „анатомично-акустичните основи“ на които следва да се опре в своята работа със състава диригента е изключително приносна и макар и по думите на автора да се основава на идеи „заимствани от сфери на познание извън музиката“ то тяхното практическо приложение е видимо. Тук фокусът е насочен към изследването на ролята на мускулните групи в процеса на пеене, към подаването на въздух към гласните струни, към нивото на интензитета на въздушната струя и нейното налягане върху гласните струни. Изследвани са анатомично-мускулни регистри на гласа, феномени на гласовия резонанс, формантите и промените в тяхната позиция, модификацията на вокалите. Реализиран е един наистина стойностен сравнителен анализ на тези проблематики при мъжките и женските гласове. И тук отново ще подчертая – всичко това е насочено към едно по добро разбиране на съвкупния апарат на състава на оперния хор, към намирането на нови, действени, динамични подходи при работата с него.

Третата глава е насочена към употребата на Международната Фонетична Азбука при работата с оперни заглавия на италиански, немски и френски езици. Аз бих я нарекъл един изумителен и неизбродим практически Борхесов справочник по работа с текст. А самият дисертант, още в увода я определя като *„ръководство, което може да бъде директно използвано като справочна литература в индивидуалната хормайсторска подготовка и при изясняването на фонетични въпроси, възникващи по време на репетиция.“* Тук бих добавил „И от живите либретисти и композиторите, моля!“. Казвам това, поради факта че в едно настояще развитие на музикалното изкуство, разглежданата в дисертацията проблематика обхваща всички индивиди от творческия екип създаващ

оперния спектакъл – започвайки от либретиста, преминавайки през автора на музиката и стигайки да многобройния изпълнителски апарат. За всички тях това т.н. „ръководство“ ще бъде от голяма полза. Тук бих добавил, че бих се радвал да видя настоящата дисертация издадена и във вид на книга.

Текстът на дисертацията на Кръстин Настев е основан на цитирания и позовавания на представителен брой автори, като в частта Библиография – са изведени общо 53 заглавия – 6 на кирилица и 47 на латиница, както и данни за използвани 18 интернет източника. Заглавия, които обхващат знакови основополагащи текстове, както в един голям обхват от теми, така и в един значим диапазон от време започвайки от знаменития труд на Мануел Гарсия от 1894, преминавайки през текстове от началото на XX век и така до наши дни. Следва да подчертая, че всички тези текстове са отбелязани точно не само в библиографията, но и в самият текст на дисертацията. Всички използвани изображения и схеми са също с точно определени източници.

Към дисертацията са представени и публикации и концертни изяви, които удовлетворяват напълно изискванията на Правилника за приложение на ЗРАСРБ и най-вече тези от група показатели Г на Област 8. Изкуства.

В показател 9 - Статии и доклади, публикувани в специализирани издания в областта на изкуствата са представени три публикации:

Настев, Кръстин. Аспекти при работата с оперен хор. – В: Музикални хоризонти, 2022 № 1, с. 16

Настев, Кръстин: Интервю с Елена Пушкова: „Хорът е „гръбнакът” на сценичната дейност в оперния театър: диригент, солист, оркестрант бихте могли да поканите отвън при „екстрени” ситуации...”. В: Музикални хоризонти, 2022 № 1, с. 14

Nastev, Krastin. El director del coro en la ópera. – Revista de música clásica Ritmo, 2021, № 956, p. 38.

Първите две публикации са в списание Музикални хоризонти ISSN 1310-0076 – издание, което е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране. Третата публикация е в престижното испанско списание за класическа музика Ritmo ISSN 0035-5658, основано през 1929 г., издание, което излиза ежемесечно и съдържа теоретични, критични и публицистични текстове за испанския и международния музикален живот със специален фокус върху оперното изкуство. Следва да се отбележи че и трите публикации са тясно свързани с темата и текста на дисертацията, и отговарят напълно на изискванията на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

В показател 13. Водеща (или самостоятелна) творческа изява в областта на изкуствата, която не е основен хабилизационен труд Настев е представил информация и доказателствен материал за 13 водещи изяви:

1. 28.05.2021 Концерт на Филхармоничния хор на Мадрид в Националната Зала на Испания (Мадрид);
2. 17.07.2021 Концерт на Филхармоничния хор на Мадрид в рамките на фестивал „Fuera de red”;
3. 18.07. 2021 Концерт на Смесения хор на Регион Мадрид в рамките на фестивал „Fuera de red”;
4. 26.07.2021 Хубавата Елена – Варненска опера гостува на Летния театър в Пловдив;
5. 26-31.2021 Творческа лаборатория за запознаване с хорова музика „Крикор Четинян“ – Пловдив и заключителен концерт;
6. 09.08.2021 Концерт-бенефис на Борислав Иванов/90 години/, в рамките на фестивал „Опера в Летния театър“- Варна;

7. 19.12.2021 Коледен концерт на Сборен хор на Творческата лаборатория в София;
8. 29.01 – 06.02.2022 Майсторски клас по дирижиране, организиран от Федерацията на хоровете/FECOCOVA/ на Валенсия, Испания;
9. 21.05. 2022 Аида – Варненска опера;
- 10.25-30.07.2022 Творческа лаборатория за запознаване с хорова музика „Крикор Четинян“ – Пловдив и заключителен концерт;
- 11.15.08. 2022 Празничен оперен концерт – Варненска опера;
- 12.01.10. 2022 Травиата – Варненска опера;
- 13.05.05. 2022 Бал с маски – Варненска опера

Трите приложения са също изключително ценни като източник на информация по темата. Те съдържат съответно:

1. **Приложение 1** "Интервю с хорови диригенти от България и чужбина" - Елена Пушкова – диригент Варненска опера, Анкарската опера, Драгомир Йосифов – диригент на Хора на Пловдивската опера, Францес Пералес – диригент на хора на операта във Валенсия, Хенрик Полус – диригент на хора на Театър Базел (1995-2017), Стелияна Димитрова - диригент на хора на Русенската опера, Младен Станев – диригент на хора на Старозагорската опера;
2. **Приложение 2** с представени "Данни за образователния ценз на певците в оперните хорове в България";
3. **Приложение 3** Списък на опери от ХХ век с хор (чуждестранни композитори) и Списък на оперите от ХХ век, в които има хор (български композитори);

Освен че могат да бъдат определени като ценен източник на информация, тези приложения, и особено това с проведените шест „интервюта“ представляват една много ценна моментна извадка на състоянието на проблема. Впрочем бих поздравил специално дисертанта за формулирането на въпросите, които са отключили възможността тези, така добре подбрани известни хорови диригенти да коментират битието на професията си.

Аз не познавам лично Кръстин Настев, но от представената ми автобиографична справка е видим неговия богат практически музикантски опит, на който видимо се основава неговият собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни и реализирането на приносите в една толкова сложна изпълнителска материя.

Кръстин Настев е извел 9 приноса на своят дисертационен труд с които аз съм абсолютно съгласен. Те могат да бъдат отнесени до систематизираното изследване на оперния хор с изследване на произхода, еволюцията и ролята му в оперния жанр през различните епохи, нещо, което е съчетано с опит за типологизирането на оперни хорови сцени в периода от началото на XVII век до втората половина на XIX век. Тези приноси се отнасят и до представяне на емпирично изпробвани подходи за модифициране на гласни при търсене на качествен вокален резонанс в хоровите партии и най-накрая до намиране на модели за систематизиране на принципи за решаване на лингвистично-фонетични трудности при изучаването на хорови произведения от трите най-често срещани езика в оперния репертоар: италиански, френски и немски, чрез използването на Международната фонетична азбука. А това са приноси които определено могат да бъдат приети като доказателство че дисертанта притежава

изключително задълбочени практически музикантски умения и теоретични знания и реални способности за самостоятелни музикологични изследвания.

На основата на горепосоченото си позволявам да оценя изключително високо и по достойнство както цялата практическа и изследователска дейност на дисертанта, така и цялостната му работа при написването на текста на дисертацията. Бих желал да поздравя и научния ръководител проф. д-р Деян Павлов за оказаното съдействие и постигнатият резултат. С настоящето потвърждавам, че кандидата отговаря напълно на минималните национални изисквания заложи в Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Кръстин Настев Настев образователната и научна степен „доктор“ по специалност 8.3. „Музикално и танцово изкуство“.

София, 14.02.2023 г.

проф. д-р Георги Асенов Арнаудов

Подпис: .....